

Галина ПИРІГ,
к. е. н., викладач

КРЕДИТНІ СПІЛКИ В СИСТЕМІ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто сутність кредитних кооперативів, можливість доступу сільськогосподарських виробників до кредитних ресурсів, відмінності кредитного кооперативу від комерційного банку. Досліджено організацію сільськогосподарських кредитівок у зарубіжних країнах, запропоновано шляхи створення системи кредитної кооперації у сільському господарстві України.

An essence of credit cooperative stores, possibility of access of agricultural producers to the credit resources, differences of credit cooperative store is considered from the commercial bank. Organization of agricultural is explored crediting cooperatives in the foreign countries. ways of creation of the system of credit co-operation in agriculture of Ukraine are offered.

Аграрний сектор економіки може бути ефективним лише за умови, коли сільгоспвиробники матимуть реальну можливість отримати кредит для ведення свого господарства, що пов'язано з особливостями сільськогосподарського виробництва. Тому кредитне забезпечення для селян – це надзвичайно важлива та актуальна проблема. Гальмує розвиток системи кредитного обслуговування аграрного сектора економіки неврегульованість таких питань як нерозвиненість ринку землі, що унеможливило її використання як застави для отримання кредиту, знос основних засобів, тривала процедура отримання банківського кредиту, недоступність малих і середніх підприємств до фінансових послуг, високі відсоткові ставки. Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має державна підтримка. Сьогодні її механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв.

Важливе значення для ефективного розвитку сільського господарства має використання заходів державної підтримки, яка функціонує в усіх країнах світу. Не стала винятком і наша країна. Всього розроблено 29 програм фінансової підтримки сільськогосподарських то-

варовиробників. Одним з ефективних фінансових заходів стала державна програма підтримки агропідприємств через механізм здешевлення банківських кредитів (табл. 1).

Таблиця 1

**Обсяг наданих кредитів та кількість
прокредитованих підприємств комерційними банками
на умовах часткової компенсації відсоткової ставки**

Роки	Позичальники	Кількість підприємств, яким надано кредити на пільгових умовах	Питома вага в загальній кількості підприємств, %	Обсяг виданих кредитів на пільгових умовах, млн. грн.	Питома вага в загальному обсязі кредитів, %
2000	Сільськогосподарські підприємства	3860	92	455	55,6
	Інші підприємства АПК	334	8	363	44,4
	Всього	4194	100	818	100
2001	Сільськогосподарські підприємства	11354	93,2	1822	65,0
	Інші підприємства АПК	824	6,8	981	63,0
	Всього	12178	100	2803	100
2002	Сільськогосподарські підприємства	7897	95,8	1773	82,3
	Інші підприємства АПК	346	4,2	382	17,7
	Всього	8243	100	2155	100
2003	Сільськогосподарські підприємства	11670	93,4	2843	89,1
	Інші підприємства АПК	830	6,6	346	10,9
	Всього	12500	100	3189	100

*Розраховано за даними Міністерства аграрної політики України

Сучасна банківська система не задовольняє потреб села у кредитних ресурсах. Особливо це стосується дрібного та середнього сільськогосподарського виробництва – особистих господарств та фермерів. На відміну від сільськогосподарських підприємств, які мають доступ до кредитів комерційних банків, особисті селянські господарства ве-

дуть свою діяльність без залучення кредитних ресурсів і фінансової допомоги держави, займаючи при цьому істотну питому вагу у виробництві валової продукції сільського господарства (виробництво зерна становить 33,6% до загального виробництва, картоплі – 97%, молока – 83,3%).

Це зумовлено ризиками, які пов'язані з фінансовою нестійкістю підприємств сільського господарства, а також відсутністю у банків зацікавленості працювати з дрібними клієнтами, оскільки їхнє обслуговування більш затратне і менш дохідне. Зрозуміло, що це недібрані сотні тисяч зерна, цукрових буряків, молока тощо. Тому важливим стає питання створення такої форми організації фінансово-кредитної діяльності в сільськогосподарському виробництві, як сільськогосподарські кредитні кооперативи. Основа їхньої діяльності – мобілізація заощаджень членів кооперативу, залучення позикових ресурсів і використання коштів для видачі кредитів членам кооперативу, у першу чергу на виробничі цілі.

Створення кредитних спілок – це не нова економічна «мода». Це послідовне відродження тих форм взаємодопомоги, в ефективності та надійності яких впродовж 1860–1939 років переконалося не одне покоління українців. В Україні кредитівка завжди була формою самоорганізації громади. Люди не чекали, що хтось подбає про них: дбали про себе самі. Склавши пайові внески, давали і брали кредити, отримували відсотки. Члени кредитної спілки вже не почувалися кинутими напризволяще у вир життя: кожен з них був членом громади і водночас – поважної фінансової інституції, яка завжди прийде на допомогу.

Сьогодні кредитні спілки в Україні відроджуються напрочуд швидкими темпами: підганяє ринок. Зверніть увагу на подібність тодішньої і нинішньої ситуацій: поштовхом до створення перших ощадно-позичкових товариств в Україні стали реформи 1861 року. Десятки тисяч учорашніх кріпаків мали зробити вибір: працювати далі на пана-поміщика чи на себе.

Кредитна спілка – це насамперед громадська установа, мета якої є і морально, і матеріально допомагати своїм членам покращити добробут, укріпити їх матеріальну базу, що в свою чергу, надає людям певності та сприяє також задоволенню духовних потреб. Недарма гасло кооперативу – «служити, а не панувати».

Як свідчить міжнародна практика та власна історія України, кредитні спілки та кооперативи виникали там і тоді, коли небагаті люди потребували певних фінансових послуг, яких не надавала жодна фі-

нансова інституція. Ця обставина змушувала людей об'єднуватися і спільними зусиллями створювати для себе такі послуги, які були дешевшими і зручнішими. Саме тому кредитні спілки зайняли свою нішу на фінансових ринках у багатьох розвинутих країнах.

Вивчення зарубіжного досвіду засвідчує, що вперше кредитних рух зародився в Німеччині. Піонером вважають Ф. Райффайзена, який у 1848 р. створив першу інституцію, за своїм характером подібна до сучасної. В книжці «Позичкові каси – допомога в біді селянам та робітникам,» що побачила світ 1866р. Райффайзен виклав засади діяльності організації. Ідея праці полягала в тому, що кожен спілчанин, допомагаючи собі, допомагає іншим. Ця думка трансформувалася у гасло: «Свій по своє», що стало основним принципом.

На сьогодні в Україні прийнято закони України «Про кредитні спілки», якими визначено, що кредитна спілка є неприбутковою організацією, яка діє на кооперативних засадах для соціального захисту своїх членів шляхом здійснення взаємкредитування за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Законом України «Про кредитні спілки» врегульована діяльність кредитних спілок, спрямована на розвиток села. Відповідно до Закону, вони мають право бути співзасновниками кооперативних банків. Враховуючи це, кредитні спілки обов'язково мають брати участь у створенні кооперативних банків. Кредитні спілки надають послуги лише своїм членам – фізичним особам. Отже, учасники кредитівки в межах своєї організації виступають одночасно як власники і клієнти.

Основними принципами діяльності кредитних кооперативів є: добровільність вступу та свободи виходу з кредитної спілки; рівноправності членів кредитної спілки; самоврядування; гласності.

Відповідно до кооперативних принципів, кожний спілчанин має право одного голосу в питаннях управління кредитівкою, при цьому величина внеску не має значення. Кредитна спілка створюється на підставі рішення установчих зборів. Чисельність засновників не може бути менше, ніж 50 осіб.

Органами управління КС є загальні збори членів КС, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління.

На сьогодні в Україні зареєстровано 657 кредитних спілок (табл. 2). Кількість членів – 667929 чоловік. Активи – 1053543075 грн.

Таблиця 2

Класифікація КС України за кількістю членів

Кількість членів	Кількість КС	% до загальної кількості	Кількість членів КС	% до загальної кількості членів КС	Активи	Частка активів до загальної суми (%)
<100	229	34,9	11135	1,7	40742543	3,9
101–500	211	32,1	51738	7,7	345732947	32,8
501–1000	87	13,2	60479	9,1	91350326	8,7
1001–3000	84	12,8	135857	20,3	209008509	19,8
3001–5000	168	2,4	62831	9,4	50858121	4,8
5001–10000	20	3,0	129531	19,4	180673220	17,1
>10001	10	1,5	216358	32,4	135177409	12,8
Всього	657	100	667929	1000	1053543075	100

У Тернопільській області ефективно функціонує 27 КС. Їх досвід засвідчує, що найефективніше розвиваються кредитні спілки в сільських райцентрах серед чітко сформованої групи людей, об'єднаних спільним інтересом. Характерний приклад – Чортківська кредитна спілка «Самопоміч» – одна з перших у незалежній Україні. Вона налічує 3434 членів, жителів Чортківського району, половина з яких – селяни. Її активи становлять понад 1565тис. грн.

Слід зазначити, що установи кредитної кооперації суттєво відрізняються від комерційних банків (табл. 3).

Як відомо, головною проблемою більшості сільськогосподарських виробників є неможливість отримання кредиту через відсутність достатніх гарантій повернення позичених коштів. Вважається, що найбільш надійним видом забезпечення кредиту є застава. Майно, яким володіє переважна більшість товаровиробників аграрного сектора, не має ніякої цінності для кредитора. Суттєвою перешкодою на шляху становлення кредитної кооперації є відсутність розвинутої системи іпотеки і застави землі. У такому випадку втрачають і фінансові установи, які не можуть розмістити свої кошти і змушені встановлювати високі відсотки на кредити, ні селяни, які не можуть отримати кредити і розширити обсяги кредитування.

Таблиця 3

Відмінності кредитного кооперативу від комерційного банку

Ознаки	Кредитна кооперація, спілка	Комерційні банки
Організаційно-правова форма	Неприбуткова організація.	Прибуткова.
Власники	Всі учасники, кількість яких необмежена.	Засновники та акціонери.
Мета діяльності	Надання кредитних ресурсів учасникам кооперативу для розвитку виробничої діяльності.	Прибуток акціонерів. Комерційного банку та надання послуг.
Управління	Кожен учасник має один голос незалежно від вкладу.	Управління належить акціонерам банку пропорційно до частки у статутному капіталі, клієнти банку ніяк не впливають на прийняття рішень.
Джерела власного капіталу	Пайові та вступні внески учасників. Початковий статутний капітал незначний і нефіксований.	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибутку.
Розподіл прибутку	Відрахування до фонду розвитку, повернення учасникам пропорційно до отриманих послуг.	Дивіденди акціонерам.

Тому ми, врахувавши зарубіжний досвід, пропонуємо ввести механізм надійного забезпечення для кредитування дрібних та середніх – «кредитну кругову поруку» членів кредитної спілки. На цій ідеї побудована райффайзенська система кооперативного кредитування села, яка довела свою життєздатність у багатьох країнах світу. Цікавий досвід використання класичних елементів кооперативного кредитування на основі кредитної кругової поруки за схемою «позичкових кіл». Суть даної системи полягає в тому, що фермери, які є членами кредитної спілки формують «позичкове коло», учасники якого добре знають один одного і готові нести майнову та моральну відповідальність за отримані

кожним членом «позичкового кола» кредити. Так, об'єднавшись, фермерські господарства стають міцною, платоспроможною одиницею, яка може забезпечити гарантії повернення кредиту на кілька ступенів вище, ніж система застави. У випадку, якщо в одного з членів виникне проблема з поверненням кредиту, то члени «позичкового кола» зобов'язані допомогти у вирішенні даної проблеми. Використовуючи такий механізм кредитування, кредитна спілка розподіляє кредитний ризик на учасників «позичкового кола». Члени «позичкового кола», прийнявши на себе ризик за своїх спілчан, отримують можливість користування кредитом. Кругова порука відіграє вагомое психологічне значення для кожного позичальника і спонукає його до виконання взятих на себе зобов'язань, оскільки традиційні двосторонні відносини «кредитор-позичальник» в системі «кредитного кола» замінюються на тресторонні відносини «кредитор – група – позичальник». Таким чином, між кредитором і окремим позичальником постає група, яка з одного боку, несе матеріальну відповідальність, а з другого – має моральні важелі впливу на позичальника. Застосовуючи такий механізм кредитування, кредитівка розподіляє кредитний ризик на багатьох учасників «кредитного кола», загальне майно яких набагато перевищує суму наданих кредитів. Члени ж «кредитного кола», прийнявши на себе додатковий ризик за своїх колег, отримують реальну можливість користування кредитом. Відмова від застави дозволяє кредитівці здешевити і спростити оформлення кредиту.

Кругова порука та ефективний контроль за виробничим використанням позик можливий лише за умови, що кооператив діє на невеликій території та надає кредити виключно своїм членам. Прагнучи до здешевлення кредитів, в райффайзенських спілках не платили за виконання обов'язків управління спілкою, так як функція управління була почесним обов'язком.

Кредитна кооперація повинна стати найбільш впливовою в системі сільськогосподарської кооперації сучасної України. Кредитні кооперативи повинні бути у кожному великому селі і будуватися на «райффайзенських» принципах, що дасть поштовх до їх зростання. Разом із стабілізацією фінансової системи України кредитні кооперативи та їх об'єднання стануть важливим засобом мобілізації грошових заощаджень сільського населення, засобом взаєморозрахунків і платежів, джерелом фінансування різноманітних програм аграрного характеру. Саме через кредитні установи повинна йти фінансова допомога держави, інвестиції, тощо. Розширення кооперативної діяльності

у селі дозволить призупинити вплив сільського населення у міста та за кордон, дасть роботу десяткам тисяч людей, призупинить безробіття. Кооперативи зможуть налагодити збирання статистичних даних, які у свою чергу дозволять побачити реальну картину сільського господарства держави. Успішний розвиток системи кредитної кооперації стане важливим фактором економічного розвитку сільського господарства та інструментом державного регулювання фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників.

В Україні доцільно створити систему кредитної кооперації трьох рівнів:

- місцеві кредитні кооперативи (пропаганда ідеї становлення кредитної кооперації, розповсюдження рекламних листівок, підготовка кадрів для роботи в таких установах, розроблення комплексу заходів державної підтримки процесу створення кредитних кооперативів);
- регіональні кооперативні банки (забезпечать перерозподіл коштів між місцевими кредитними кооперативами, зв'язок їх із фінансовими ринками країни і державними програмами розвитку сільгоспвиробництва);
- центральний кооперативний банк (організатор роботи регіональних банків, забезпечуватиме перерозподіл коштів між ними та сприятиме їхньому виходу на світові фінансові ринки).

Створення системи кредитного кооперування в Україні, дозволить максимально концентрувати, а не розпоршувати аграрний капітал, депозити населення та інші джерела фінансування для підтримки розвитку аграрної сфери економіки. На нашу думку, для розв'язання проблеми державної підтримки створення кредитного кооперування доцільно використати частину коштів, передбачених в державному бюджеті для здешевлення кредитів, які надаються банками для підприємств АПК. Кредитні спілки обов'язково мають стати засновниками кооперативних банків. Це дасть можливість акумулювати в їхніх фондах кошти населення України і спрямувати їх на розвиток виробничої діяльності аграрних підприємств. Успішний розвиток системи кредитної кооперації стане важливим фактором економічного розвитку сільського господарства та інструментом державного регулювання фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників.